

УДК 7.07:394.5

*Романчишин Василь Григорович,
кандидат культурології,
професор кафедри сценічного
та аудіовізуального мистецтва
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
romvag@meta.ua*

КАРНАВАЛ ЯК ФОРМА СВЯТКОВОЇ КУЛЬТУРИ: ДО ПРОБЛЕМИ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕЖИСУРИ

Мета роботи: виявити та окреслити особливості режисури карнавалу та заходів карнавального типу як форм святкової культури. **Методологічною** основою дослідження є основні принципи пізнання суспільних явищ: об'єктивність, системність, комплексність, цілісність. Також були задіяні структурно-функціональний, культурсеміотичний, культургерменевтичний, історико-культурний підходи. Контекстуальний підхід було застосовано для окреслення особливостей культури карнавалу у ретроспективі, порівняльний – для визначення особливостей різних карнавалів та заходів карнавального типу, а також специфіки їхньої режисури. **Наукова новизна дослідження:** теоретичне осмислення змістовних характеристик та особливостей режисури карнавалу та заходів карнавального типу як форм святкової культури. **Висновки.** Карнавал як елемент у системі святкової культури характеризується поліфункціональністю, при цьому комплекс основних виконуваних ним функцій складають: світоглядна, комунікативна, регулятивна, аксіологічна, трансляційна, виховна, художньо-естетична, креативна, компенсаторна, релаксаційна, ієрархічний розподіл яких може вибудовуватися по-різному, в залежності від характеру самого свята, загального соціокультурного контексту і структури святкової культури, в яку він включений. Карнавал як механізм комунікації суб'єктів культури характеризується універсальністю, оскільки в ньому актуалізуються міжособистісне спілкування, а також міжкультурна комунікація. Всякий карнавал будується за законами драматургії. Отже, у нього повинна бути зав'язка, розвиток, кульмінація і розв'язка. Основна вимога, яка пред'являється до оформлення карнавалу, – видовищність, яскравість і життєрадісність. Створення атмосфери свята на карнавалі починається з його режисури і оформлення.

Ключові слова: карнавал, заходи карнавального типу, комунікація, режисура карнавалу.

Романчишин Василий Григорьевич, кандидат культурологии, профессор кафедры сценического и аудиовизуального искусства Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Карнавал как форма праздничной культуры: к проблеме особенностей режиссуры

Цель работы: выявить и описать особенности режиссуры карнавала и мероприятий карнавального типа как форм праздничной культуры. **Методологической** основой исследования являются основные принципы познания общественных явлений: объективность, системность, комплексность, целостность. Также были задействованы структурно-функциональный, культурсемиотический, культургерменевтический, историко-культурный подходы. Контекстуальный подход был применен для определения особенностей культуры карнавала в ретроспективе, сравнительный - для определения особенностей различных карнавалов и мероприятий карнавального типа, а также специфики их режиссуры. **Научная новизна**

исследования: теоретическое осмысление содержательных характеристик и особенностей режиссуры карнавала и мероприятий карнавального типа как форм праздничной культуры. **Выводы.** Карнавал как элемент в системе праздничной культуры характеризуется полифункциональностью, при этом комплекс основных выполняемых им функций составляют: мировоззренческая, коммуникативная, регулятивная, аксиологическая, трансляционная, воспитательная, художественно-эстетическая, креативная, компенсаторная, релаксационная, иерархическое распределение которых может выстраиваться по-разному, в зависимости от характера самого праздника, общего социокультурного контекста и структуры праздничной культуры, в которую он включен. Карнавал как механизм коммуникации субъектов культуры характеризуется универсальностью, поскольку в нем актуализируются межличностное общение, а также межкультурная коммуникация. Всякий карнавал строится по законам драматургии. Следовательно, у него должна быть завязка, развитие, кульминация и развязка. Основное требование, которое предъявляется к оформлению карнавала, – зрелищность, яркость и жизнерадостность. Создание атмосферы праздника на карнавале начинается с его режиссуры и оформления.

Ключевые слова: карнавал, мероприятия карнавального типа, коммуникация, режиссура.

Romanchyshyn Vasyl, Professor of the Stage and Audiovisual Arts Department National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

Carnival as a form of festive culture: the problem of the features of directing

Purpose of the Article: to identify and outline the features of directing the carnival and the activities of the carnival type as forms of festive culture. **Methodology.** Methodological basis of the research - the basic principles of knowledge of social phenomena: objectivity, systemicity, integrity, integrity. Structural-functional, cultural-semiotic, cultural-hermeneutical, historical-cultural approaches were also involved. The contextual approach was used to elucidate the features of the carnival culture in retrospect, comparative - to determine the peculiarities of different carnival and carnival types, as well as the specifics of their directing. **Scientific novelty** of the research: theoretical comprehension of the content characteristics and features of directing carnival and carnival-type activities as forms of festive culture. **Conclusions.** Carnival as an element in the system of festive culture is characterised by polyfunctionality, while the complex of the essential functions performed by it are: worldview, communicative, regulatory, axiological, translational, educational, artistic-aesthetic, creative, compensatory, relaxation functions. The hierarchical distribution of features can be structured in different ways, depending on the nature of the holiday itself, the general sociocultural context and the structure of the holiday culture, in which it is included. Carnival as a mechanism of communication of subjects of religion is characterised by universality, as it actualises interpersonal communication, as well as intercultural communication. Every carnival is based on the laws of drama. Consequently, he must have an engagement, development, culmination, and interconnection. The primary requirement for the design of the carnival is spectacular, brightness and cheerfulness. Creating a holiday atmosphere on the festival begins with its directing and design.

Key words: carnival, carnival type, communication, directing of the carnival.

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі під час організації масових свят широкої популярності набувають карнавали та заходи карнавального типу. Така увага до карнавалу обумовлена тим, що він є такою формою свята, в рамках якої здійснюється, з одного боку, спадкоємність самобутніх традицій тих чи тих народів, а з іншого, – карнавал або заходи карнавального типу – спонукають та укріплюють діалог культур різних регіонів або країн. І перший, і другий аспект сьогодні є актуальними. До того ж організація такого

плану масових свят дає широке коло можливостей для реалізації творчого потенціалу максимально великого числа учасників.

Як слушно відзначає О. Шаймухаметова, карнавал протягом багатьох століть визначив своє буття в двох основних формах: у реально розіграному святі («карнавал») і у формі ідей, тем, сюжетів і образів, втілених у структурі художнього твору («карнавальність»). Дане розмежування знайшло пряме відображення у виникненні різних підходів до вивчення явища реального карнавалу – структури організації святкування та його функцій, а також в протилежних інтерпретаціях карнавальності. Відповідно до цього у вивченні проблеми звертають на себе увагу два дослідних напрямки. Перший, представлений роботами, виконаними в руслі історичного і культурологічного підходів, а також низкою фольклорних і театрознавчих досліджень, ставить завдання визначення історичних коренів карнавалу, його генезису. У завдання другого напрямку входить представлення карнавалу у вигляді величезного запасу художніх ідей, мігруючих тем, сюжетів і образів [4].

Слід зазначити, що на сьогоднішній момент накопичено значний емпіричний матеріал з проблем організації карнавалів та заходів карнавального типу з урахуванням особливостей різних регіонів і країн. Генезису карнавалу як форми святкової культури і обґрунтуванню його закономірностей присвячені роботи М. Бахтіна, О. Беніфанда, П. Берка, Л. Булавки, А. Гуревича, К. Жигульського, О. Мазаєва, М. Хренова, Л. Леві-Брюля, К. Леві-Строса, А. Піотровського, І. Снегір'ова, С. Токарева, В. Топорова, Дж. Фрезера, І. Шароєва, С. Шаумяна, К. Юнга, М. Данилевського, С. Хантінгтона, О. Шаймухаметова.

Карнавалу як механізму комунікації суб'єктів культури присвячені роботи В. Біблера, Л. Вікторової, І. Докучаєва, Б. Єрасова, М. Кагана, Ж.-Ф. Ліотара, І. Манкевича, Л. Махліна, А. Ляшок та ін.

Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених різним аспектам карнавальної культури, водночас неможливо визнати достатнім теоретичне осмислення змістовних характеристик цієї форми святкової культури та особливостей її режисури, чим і обумовлена *новизна* та *актуальність* цієї статті.

Мета дослідження: виявити та окреслити особливості режисури карнавалу та заходів карнавального типу як форм святкової культури.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, *карнавал* – театральновидовищна форма святкової культури, яка має специфічні особливості і, безперечно, свою історію. Від карнавалу слід відрізнити *заходи карнавального типу* – це заходи, які не є фактично карнавалом, але мають його ознаки (маскаради, театралізовані вистави). Карнавальна складова як один із чинників комунікативного феномена входить до складу різних заходів, зокрема концертів, фестивалів, тим більше, що і карнавал як такий реальний тільки просто неба і також є по суті прерогативою фестивального життя. Карнавальне дійство може бути як самостійним заходом, так і заходом в рамках фестивалю або концерту. У першому випадку тема карнавалу буде пов'язана з нагодою щодо його організації, а в другому – зі святковою темою загалом як підтеми.

Необхідно пам'ятати, що тема карнавалу реалізується аналогічно реалізації теми будь-якої іншої форми свята, але з урахуванням того, що «акторами» на карнавалі виступають його ж глядачі. Сценарний план, що складається режисером карнавалу і обговорюється оргкомітетом спільно з активістами карнавалу, повинен містити наступні розділи і відображати всі основні елементи карнавалу, а саме: тема карнавалу; девіз карнавалу; прапор і герб міста; ескізи карнавальних костюмів, в яких колектив братиме участь в карнавальній колоні; тексти «кричалок», які будуть виконуватися під час карнавальної ходи; реклама карнавалу; оформлення вулиць, площ, збірних пунктів, ходи; порядок відкриття; народне гуляння; професійну художню творчість; спорт, ігри, танці, атракціони на карнавалі.

Як слушно зауважує О. Сазонова, карнавал може мати сюжет, коли, наприклад, кожна частина ходи є продовженням будь-якого сюжету. У сюжетному карнавалі в різних частинах ходи розвиваються різні сюжети, або просто формуються образи, як на бразильському карнавалі, коли кожна зі шкіл самби формує свою ідею і показує її не у формі сюжету, а у формі системи образів (танці, костюми, декорації). Ідея присутня як у сюжетних, так і безсюжетних формах карнавалів.

Як вже зазначалось, карнавал як святкове дійство має свою історію. Витоки карнавалу лежать ще в язичницьких церемоніях на честь давньоєгипетського бога Осіріса і в римських Сатурналіях. Власне європейський карнавал виник з злиття римських і германських звичаїв. Поступово карнавал перетворився на традиційне свято зустрічі весни, який всюди в Європі став передувати головному річному посту – періоду покаяння і голодування. Таким чином, це свято здавна проходило за 40 днів до страсного тижня і було своєрідною межею, за якою починався Великий піст.

У період Середньовіччя під тиском духу аскетизму карнавальні традиції, за слушним зауваженням М. Бахтіна, отримали найбільш яскравий розвиток і вираження в народній культурі. Вважається, що слово «карнавал» походить від культової вози-корабля на колесах (лат. *Carrus-navalis* – «колісниця-корабель», що використовувалася, зокрема, під час древніх містерій Мардука, Діоніса та ін. в ритуалах народів Європи з бронзового століття); в середні віки і пізніше на колісниці під час святкових процесій вивозили опудало Карнавалу.

Є й інша версія походження карнавалу. Так, П. Берк, зокрема, відзначає, що в карнавалі фігурували три основні теми, реальні і символічні: їжа, секс і насильство. Їжа була найочевиднішою. Саме м'ясо внесло «сагне» в назву «Карнавал». Поїдання свинини, яловичини та іншого м'яса відбувалося насправді, але воно було ще й символічним. Персонаж «Карнавал» був обвішаний курчатами і кроликами. У Нюрнбергу, Мюнхені та інших містах, як зауважує П. Берк, м'ясники відігравали важливу роль в обрядах: танцях, біганні по вулицях чи купанні одного з молодих учасників. У Кенігсбурзі 1583 року процесія з дев'яноста м'ясників несла ковбасу вагою 440 фунтів [1, 201].

«Сагне» також означало «плоть». Як пише П. Берк, секс, звичайно викликав більш символічне зацікавлення, ніж їжа. «Карнавал був часом

особливо інтенсивної сексуальної активності. <...> Протягом карнавалу часто відбувались одруження, а пародійні одруження були популярною формою гри. Двозначні пісні не тільки дозволялись під час карнавалу, але, фактично, були обов'язковими. <...> У Неаполі 1644 року жінок шокував дерев'яний різьблений фалос «завбільшки з кінський», якого носили вулицями. З огляду на цей випадок не виглядає натягнутим пояснення довгих носів та рогів карнавальних масок, як фалічних символів...» [1, 201].

Карнавал був святом не лише сексу, але й агресії, нищення, осквернення. Насильство, як і секс, було сублімоване в ритуал. «Маскам вільно було ображати конкретних осіб і критикувати владу. <...> Агресія часто ритуалізувалась у пародійних битвах, чи у футбольних матчах, або переносилася на об'єкти, що не могли захистити себе, як півні, собаки, коти або євреї, яких обкидали багном та камінням на щорічних «перегонах євреїв» через Рим. Час від часу відбувалися серйозніші насильства – чи то тому, що образи заходили надто далеко, чи тому, що карнавал надавав добру нагоду порохуватися за минулі образи» [1, 202].

Я дозволив собі такі великі цитати задля підкреслення думки про те, що карнавальне дійство протиставлялось і Великому посту, і буденному життю. Гаслом карнавалу в Італії було: «A carnevale ogni schievo vale!» (Під час карнавалу проходить будь-який жарт). Нехай на короткий час, але карнавал руйнував бар'єри між верствами, ігнорував правила пристойності і допускав публічне осміяння. Карнавал був своєрідною інсценізацією «світу до гори дном». До речі, «Світ до гори дном» у XVI столітті став одним з улюблених сюжетів гравюр. Найяскравіший приклад – «Фламандські прислів'я» Пітера Брейгеля Старшого.

Слід також підкреслити, що карнавал мав різне значення у європейських країнах. Так, він був досить значущим дійством в країнах Середземномор'я, у Центральній Європі, але найслабшим на півночі – в Британії та Скандинавії. Карнавальність в країнах Середземномор'я та Центральної Європи була притаманна святам, що припадали на грудень, січень та лютий. Як приклад можна навести Свято Дурнів, яке відзначалося 28 грудня у Франції. Це свято влаштовувалося молодшим духівництвом. Прості люди брали в ньому участь так само, як у літургії – як колективна аудиторія. Для Свята Дурнів вибирався «єпископ» чи «абат дурнів», у церквах та на вулицях танцювали, влаштовували процесії та пародійні служби, під час яких духівництво одягало маски й рядилося у жіночий одяг, або одягало рясю задом наперед, тримали молитовник догори ногами, грали в карти, співали непристойних пісеньок та ляляли парафіян, замість того, щоб благословляти їх [1, 207].

На картині Пітера Брейгеля Старшого «Битва Масниці і Посту» зображено товстуна, що сидить на барилі і б'ється проти худої старої жінки, що сидить верхи на лавці. Значення цієї картини очевидне: пародійні поєдинки між цими двома персонажами були звичною частиною святкування на Масницю. З одного боку, Карнавал втілював достаток, обжерливість і родючість, а з іншого – старість, старий рік, зиму. Карнавал вшановували як короля. Наприкінці свята Карнавал піддавався фарсовому суду, звинувачувався у всіх гріхах і був засуджений до

смертної кари. Карнавал же своєю чергою викривав усі гріхи суспільства. На закінчення Карнавал спалювали або кидали в воду. В Італії, Іспанії розігрувалася фарсова драма, яка зображала перемогу поста в образі худої старої над Карнавалом. Похороном Карнавалу, що пародіює християнський обряд, завершувалося свято.

Карнавал згодом «прийшов» і в Америку. Зараз карнавали проводяться по всьому світу. Найвідомішими вважаються Кубинський, Бразильський і Венеціанський. Так, жителі Монако, Лондона, Мальти, Амстердама, Нового Орлеана, Атланти, Нью-Йорка, Кельна, Квебека, Канарських островів, Домініканської республіки, Сан-Франциско, Барбадосу щорічно стають свідками яскравої, барвистої і гучної карнавальної ходи. Кожен карнавал має власну історію і свій неповторний стиль. Найбільш яскраво збереглася традиція європейської карнавальної культури в Латинській Америці, зокрема у Бразилії.

Не можна не погодитися з О. Сазоною у тому, що в основі будь-якого театралізованого дійства лежить гра. І, на відміну від будь-якого театралізованого дійства, в карнавальній грі беруть участь самі глядачі. Для кожної людини карнавал – це гра в неможливе. Гра ж – це «особливого типу модель дійсності. Вона відтворює ті або інші її сторони, переводячи їх на мову своїх правил. Гра передбачає одночасну реалізацію (а не послідовну зміну в часі) практичної і умовної поведінки. Уміння грати полягає саме у володінні цією двоплановістю поведінки» [3, 15].

О. Сазонова пропонує таку класифікацію сучасних карнавалів: локальні карнавали (районний, міський чи сільський); міні-карнавали, як, наприклад - корпоративні, карнавали в закладах відпочинку; карнавали за професіями і захопленням (карнавал нафтовиків, карнавал туристів); карнавали-реконструкції і карнавали-стилізації (реконструкція або адаптоване художнє і стилізоване відтворення народних карнавалів (в т. ч. іноземних), традиційних карнавальних форм; карнавали, що носять політичний і (або) соціальний характер (демонстрації, паради); літературні або історичні карнавали (реконструкція історичних подій, зльоти «рольовиків»); неформальні (народні) карнавали; елітарні (цехові) карнавали (на рівні різних громадських об'єднань, в рамках фестивалів мистецтв, художніх виставок до і тощо) [3, 140].

Наразі, повертаючись до особливостей режисури карнавалу або заходів карнавального типу, зауважу, що всю роботу з підготовки і проведення карнавалу проводить спеціальний штаб карнавалу або оргкомітет свята. Бажано, щоб до підготовки та проведення карнавалу були залучені широкі кола громадськості: адміністрація міста, навчальні заклади, установи культури, організації, підприємства і фірми. До складу оргкомітету в залежності від масштабів задуманого заходу включається необхідне число організаторів: сценаристів, режисерів, музикантів, художників-декораторів, хореографів, представників технічних служб. Члени оргкомітету розподіляють між собою секції: адміністративно-фінансову, професійне мистецтво, художню самодіяльність, художнє оформлення середовища, ігрову секцію, спортивну, музичну і тощо. Штаб або оргкомітет очолює художній керівник або режисер карнавалу. Як

слушно відзначає О. Сазонова, режисер карнавалу по суті – це душа карнавалу. Від його ініціативи, смаку і знань залежить багато чого. Усі учасники карнавалу повинні знати, якими вулицями піде хода, де будуть організовувати ті чи інші заходи, які пісні та ігри треба розучити. Оргкомітет карнавалу створює організаційний план. У цьому плані уточнюється, до якого терміну буде представлений сценарний план карнавалу, коли буде готова вся матеріальна частина, де і коли слід провести попередні наради, які підприємства і організації залучаються до участі в карнавалі і до якого терміну має бути закінчено комплектування карнавальних груп. Можна з упевненістю сказати, що від добре продуманого організаційного плану багато в чому залежить проведення та порядок на карнавалі.

При виборі теми карнавалу слід врахувати аудиторію, на яку він розрахований: вік, соціальний статус. Слід пам'ятати, що образне бачення маскараду, карнавалу, заходу карнавального типу або фестивалю повністю залежить від теми та ідеї. Відповідно темі та ідеї пишеться сценарій і організовується дієвий ряд, підбираються карнавальні костюми, вибудовується декоративно-художнє оформлення. Безумовно, необхідно враховувати і жанрові особливості того чи іншого карнавалу. Центральними дійовими особами карнавалу можуть бути заздалегідь підготовлені актори, що задають емоційну атмосферу всьому процесу, які будуть координувати дії учасників, формуючи образну структуру заходу. Удача карнавалу – у творчій активності його учасників і в його організованій підготовленості.

Підсумовуючи, зазначу, що карнавал як елемент у системі святкової культури характеризується поліфункціональністю, при цьому комплекс основних виконуваних ним функцій складають: світоглядна, комунікативна, регулятивна, аксіологічна, трансляційна, виховна, художньо-естетична, креативна, компенсаторна, релаксаційна, ієрархічний розподіл яких може вибудовуватися по-різному, в залежності від характеру самого свята, загального соціокультурного контексту і структури святкової культури, в яку він включений. До того ж, як слушно зазначає А. Ляшок, карнавал як механізм комунікації суб'єктів культури характеризується універсальністю, оскільки в ньому актуалізуються безліч різних комунікаційних процесів, сукупність яких можна представити у вигляді структури, що включає три рівні: автокомунікація і міжособистісне спілкування; групова і масова комунікація; міжкультурна комунікація, пов'язана з синхронною взаємодією існуючих в один час культур і трансляцією соціокультурного досвіду. Всякий карнавал будується за законами драматургії. Отже, він повинен мати зав'язку, розвиток, кульмінацію і розв'язку. Основна вимога, яка пред'являється до оформлення карнавалу, – видовищність, яскравість і життєрадісність. Створення атмосфери свята на карнавалі починається з його режисури і оформлення.

Література

1. Берк П. Популярна культура в ранньомодерній Європі / пер. з англ. О. Гриценка. К. : УЦКД, 2001. 376 с.

2. Ляшок А. С. Карнавал как форма праздничной культуры: философско-культурологический анализ. URL: <http://www.dissercat.com/content/karnaval-kak-forma-prazdnichnoi-kultury-filosofsko-kulturologicheskii-analiz>

3. Сазонова Е. В. Режиссура карнавала в театрализованном представлении: учеб. пособие / Елена Васильевна Сазонова. – Барнаул : Изд-во Алт. гос. акад. культуры и искусств, 2015. 199 с.

4. Шаймухаметова Е. Р. Музыка в системе карнавальской культуры: на примере западноевропейской традиции / Е. Р. Шаймухаметова. URL : <http://www.dissercat.com/content/muzyka-v-sisteme-karnavalnoi-kultury-na-primere-zapadnoevropeiskoi-traditsii>

References

1. Burke, P. (2001) Popular culture in early modern Europe. (O. Gritsenko, Trans) Kyiv, Ukrainian Center for Cultural Studies, 376 p. [in Ukrainian].

2. Lyashok A. S. (n. d.). Carnival as a form of festive culture: philosophical and cultural analysis. Retrieved from: <http://www.dissercat.com/content/karnaval-kak-forma-prazdnichnoi-kultury-filosofsko-okulturologicheskii-analiz> [in Russian].

3. Sazonova, E. V. (2015). Directing the carnival in a theatrical performance: textbook, Barnaul, Publishing house of the Altai State Academy of Culture and Arts, 199 p. [in Russian].

4. Shaimukhametova, E. R. (n. d.). Music in the system of carnival culture: the example of the West European tradition. Retrieved from: <http://www.dissercat.com/content/muzyka-v-sisteme-karnavalnoi-kultury-na-primere-zapadnoevropeiskoi-traditsii>

УДК 76 + 655.533 + 391]: 316.77 (06)

*Удріс-Бородавко Наталя Сергіївна,
кандидат соціологічних наук, доцент,
завідувач кафедри графічного дизайну
Київського національного університету
культури і мистецтв
udris.nata@ukr.net*

ТИПОГРАФІЯ ЯК ФОРМА ВІЗУАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Мета роботи. Дослідження пов'язане з виявленням причин співіснування протилежних тенденцій домінування візуальних образів у комунікативній практиці та поширеного використання вербальних текстів у графічному дизайні, уточнення поняття «типографія» в контексті соціальної комунікації та формулювання рекомендацій для дизайнерів-практиків. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні емпіричного метода, аналізу, порівняння та узагальнення. Зазначений методологічний підхід дає змогу вивчати тенденції в сучасній візуальній комунікації за допомогою продукції графічного дизайну, спостерігати за динамікою тих чи інших прийомів і засобів, зокрема типографії, та прогнозувати вплив на соціокультурний стан у суспільстві. **Наукова новизна** роботи полягає в розширенні уявлень про типографію з точки зору чинника візуальної комунікації та науковому обґрунтуванні тяжіння графічних дизайнерів до створення візуальних образів на основі словесних елементів. Сформульовані рекомендації ефективного застосування типографії на основі концепції «форма – зміст» для дизайнерів-практиків. **Висновки.** В інформаційному просторі, доступному в Інтернет-ресурсах, спостерігається перенасичення різноманітними графічними елементами. Візуальні образи сприяють полегшенню сприйняття інформації завдяки її унаочненню. У той